

Véleményem szerint...

Április utolsó vasárnapján, szép tavaszi napon örök nyugalomra helyezték Szemlér Ferenc hamvait a székelyudvarhelyi római katolikus temetőben. Szülő-város halála után másfél évvel „hazahozta”, visszafogadta rég elszármazott neves fiát. A hamvakat tartalmazó urna, amely eddig övéinél volt otthon, most remek fekvésű helyen, a város fölé emelkedő dombon, pompásan faragott kopjafa jelezte sírt kapott, mindenki elzarándokolhat oda, leróhatja kegyeletét. És — tegyük hozzá — dicsérheti a Hargita megyeieket és az udvarhelyieket emez újabb nemes, kultúra-pártoló cselekedetükért.

Ezzel azonban nem mondom újat, a hírt megírták a lapok hónapokkal ezelőtt. Erdemes azonban elgondolkozni azon, ami az urnaelhelyezés mögött van.

Amikor látjuk, hogy egy-egy embert, akit életében alig-alig vettek figyelembe, vagy éppen mellőztek, halála napján észreveszik, a ravatalánál fölmagasztalják, szer-tartásosan elhantolják, nos, ilyenkor bizony elkeseredünk. Hargita megyére nem panaszkodhatunk, sőt. Példát mutat abban a tekintetben, hogyan becsüli meg alkotóit, nagyjait. Nehéz volna felsorolni, mit tesz meg ezen a téren, csupán megjegyezném, én nagyon szerencsés ötletnek, mi több: gesztusnak láttam azt, hogy a Nagy Imre-emlékházat még a művész életében megépítették, s nem vártak haláláig, jó, hogy Páll Lajosnak is van már a Koronddal szomszédos faluban, Parajdon állandó kiállítása, s örvéndek, hogy Toró Tibor temesvári egyetemi tanárt gyakran meghívják szülőföldjére, Udvarhelyre, hogy előadást tartson, s végtelenül becsülöm Balogh Ferenc hegedű-művészt amiatt, hogy noha már három évtizede elszármazott Udvarhelyről, mindig készséggel játszik otthoni dobogón, ha földjei felkéri. Vagy beszéljek a *Tavasza Hargitán* fesztiválról abban a tekintetben is, hány meg hány ottani vagy onnan elszármazott táncost, színészt, énekest léptetnek föl, mutassak rá a szárhegyi mű-vésztábor pártoló és fölkaroló szerepére, emlékeztessenek-e arra, hogy a népi ösze-fogással, önkéntes erőből a felszabadulás utáni években létrehozott keresztúri mú-zeum milyen tudománypártoló góccá alakult az elmúlt évtizedek során, hány meg hány kiadvánnyal, tanácskozással erősítette meg jó hírét, avagy szóljak a Hargita megyei származású írók kételkedésként tartott parajdi találkozójáról? Erdemes volna, mert — bevallom — sokszor irigykedéssel látom, hogy az évtizedek óta Kolozsváron élő író, művész, tudós, orvos, mérnök és tanár barátaim milyen szeretettel beszélnek megyéjükéről, szűkebb hazájukról, be sűrűn látogatnak haza, s meny-nyire számon tartják, milyen szeretettel fogadják ott őket, de ők is milyen biz-tonságosan, ismerősen járnak-kelnek, viselkednek „otthon”, holott már régóta ko-lozsváriak, aradiak, váradiak vagy brassóiak. Láttukra értem meg igazán, hogy miért tudott a jeles költő, Tompa László avagy Tomcsa Sándor egy életen át Udvarhelyen élni, miért töltötte nyarait Zsögödön Nagy Imre, miért lakott hóna-pokon át e vidéken a már negyven éve Kolozsvárra költözött Tamás Gáspár, vagy hogy miért tér „haza” a temesvári születésű Balogh Edgár Vargyasra, az erdő-vidéki faluba, holott az csupán a felesége szűkebb pátriája, s mi végett fedezi föl székely úkapát a mezőségi Sütő András? De ezen az alapon értem meg azt is, hogy az ugyancsak temesvári Kós Károlynak miként lett „választott” szülőföldje Kalotaszeg, s hogyhogy szerelmese e tájéknak a marosmenti Debreczeni László és a máshonnan származó Szabó T. Attila, Faragó József, Nagy Jenő vagy még sokan mások, akik nem születtek sem Körösfőn, sem Sztánán.

Úgy hiszem, világos már, hova akarok kilyukadni: az ember nemcsak egy szűkebb közösség, a család, rokonság szeretetére, megbecsülésére vágyik, nem csu-pán tágabb közületben, a baráti körben vagy a munkahelyen akarja jól érezni magát, hanem igyekszik tartozni egy vidékhez, tájegységhez, városhoz vagy megyé-hez is, iparkodik annak életében szerepet vállalni, lakossága körében ismertté válni, önmagát hasznossá tenni, a környék dolgait előbbre vinni; s mindez foko-zottan áll az alkotó emberekre, a közéleti beállítottságúakra. A „falumbeliek”, a

városi vagy megyei „földik“ megbecsülése mintegy igazolja, visszacsatolja az ember törekvését, bizonygatja, hogy nem él hiába, nem dolgozik eredménytelenül. És ez az állami díjak, kitüntetések, a szakmai szövetségektől kapott oklevelek, a sajtóbeli méltató írások, avagy születésnap-i szónoklatok, felköszöntések mellett is igen-igen számít. Sokaknak a szűkebb pátria elismerése mindennél többet jelentett.

Fontos azonban ez a megbecsülés azoknak is, akik „árasztják“; az ottaniaknak, az otthoniaknak. Sok-sok találkoztam, ünnepségen vettem részt az elmúlt évtizedek során, s mindig meglepett, megdöbbent, hogy egyik-másik falu vagy város, megye vagy gyártelep, iskola vagy intézmény lakói, dolgozói, tanulói milyen örömmel fogadják a hozzájuk hazaérkezőket, a meg-megteröket, s jólesően nyugtázzák, hogy nem feledkeztek meg róluk, nem tagadják meg a szülőföldet, hanem ápolják a hozzá fűző szálakat, s amit lehet, megtesznek a hajdani otthon előbbreségítése végett. Az a tudat, hogy helységüknek, vidéküknek jelentős szülőttei vannak, büszkék szűkebb pátriájukra, és „húznak“ hozzá, erősíti az otthoniak, ottaniak szülőföldszeretetét, táplálja önértüket, sőt támaszt és bizakodást is nyújthat nehéz időkben. Hogy Udvarhelynél maradjunk, ismeretes, hogy ez a város évtizedeken át kimaradt a modern kori fejlődésből, alig néhány éve, hogy erőre kapott; nos, ezalatt nem kis vigaszul szolgált az, hogy elhanyagoltsága ellenére is sok jelentős tudóst, író, művészt, orvost, mérnököt, tanárt adott kultúránknak, s eme jelességekkel fönntartott bensőséges kapcsolata, élénk művelődési élete pótolta valamennyire a gazdasági haladás nyomasztó hiányát.

„Elég volt azonban már Udvarhelyből, Hargita megyéből“ — mondhatnák más vidékiek, talán mindenekelőtt a kovásznaiak, akik az utóbbi években igen-igen sokat tettek avégett, hogy kulturális kapcsolataikat kiépítsék más tájakon élő, tőlük elszármazott alkotó emberekkel.

Nem lehet azonban a kérdéstről úgy beszélnünk, hogy kihagyjuk a történelmet, különösen a közigazgatás változásait. Kiterjedtebb vidék ugyanis csupán akkor működőképes, ha átfogó és mozgásba hozó szervezete is van, ha történelmi, népességi, közigazgatási, gazdasági, szellemi tekintetben egységes egészet alkot huzamos időn át, ha intézményei, üzemei, városai és falvai összeszoknak, kialakul közöttük az együttműködés, tájékozódás, ismeretség. Ha viszont ezeket a tájakat földarabolják, ha központjaikat lefokozzák, ha az ott székelő szerveket fölszámolják vagy elköltöztetik, s a környéket messzeeső székhelyről irányítják, akkor a tájéletben az addig kialakult kapcsolatokban, gazdasági, közlekedési, kulturális működésekben zavar áll be.

Ez történt nálunk az ötvenes évek elején, amikor az óriási tartományokat létrehozták, s olyan jelentős megyeszékhelyeket, mint Arad, Gyulafehérvár, Szatmár, Csiszereda, Beszterce, Sepsiszentgyörgy, Szeben már az első vagy a második átalakításnál rajoni központokká fokozták le, s a Vásárhelyhez közel eső Ludast Kolozsvárhoz csatolták, Nagykárolyt, az egykori megyeközpontot a távoli Nagybánya alá rendelték, földarabolták a Szilágyságot, és például Arad egész vidékét a Bánságba olvasztották, holott sohasem tartozott oda. Hogyan tölthette volna be ilyen alapon immár tájalakító és népművelő szerepét Zilah vagy a nagy kulturális hagyományú Lugos, Medgyes? Rég volt. Több mint tíz év telt el azóta.

A megerendszer visszaállítása azt is jelentette, hogy egyes régi székhelyek újra kultúrapártoló városokká nőttek ki magukat; emlékeztetnék például az immár nemzetközi részvétellel megrendezett Aradi Tavaszra, a külföldön is sokat szereplő besztercei népi együttesekre, a bálványosi ünnepségekre, Szatmár és Zilah művelődési megpezdülésére.

Nem lehet azonban, s nem is kell mindent a megyétől, városházától, intézményektől várni. Torda már egy emberöltő óta nem megyeközpont, mégis írói éppúgy, mint orvosait, agronómusait, számon tartja, haza-hazahívja, meg-megvendégeli, de példaadó munkát fejt ki ebben az értelemben Gyergyó és Kovászna városa, Szalonta és Nagykároly, Szászrégen vagy Medgyes. Dés csak épp hogy ébredezik, Segesvár hasonlóképpen, viszont alig-alig tesz valamit Lugos, Nagyenyed, Máramarosziget.

Eddig egyoldalúan, kultúrákőzpontosan tárgyaltam a kérdést, a szülőföld és az elszármazottak kapcsolatát, holott nemcsak a festőknek vagy az íróknak, hanem minden olyan embernek, aki eltávozott egykori otthonából, szüksége van arra, hogy tarthassa az összeköttetést a rokonsággal, régi barátokkal, ismerősökkel, a tájjal. Ha minden szál megszakad, ha soha többé nem térünk haza, akkor — bármilyen sikeresen is illeszkedtünk be új környezetünkbe — olykor-olykor árvának érezzük magunkat, társtalanoknak, gyökérteleneknek, honvágy kínozza az embert. Az a személyiség, akinek városra kerülése után a szülőföldje, a gyermekkori emlékek, barátok kihullanak memóriájából, nem ápol otthoni kapcsolatokat, korai élményeket, az „nem ússza meg“ sérülés nélkül; egyénisége, élete csökött, csonka

lesz, s bizonyos fájdalomérzetet, hiányérzetet tapasztal majd. Furcsa dolog, de az igazság az, hogy új környezetbe is az tud jobban beilleszkedni, akinek nem szakadnak el régi, a szűkebb hazához fűződő szálai. Általában az érzi magát bárhol is otthon, akit sokféle viszony, kötetlenség, érdek, emlék, élmény köt minél több emberhez, csoporthoz, városhoz, faluhoz, intézményhez. Jó a függetlenség, a kötetlenség — bizonyos határig. De az abszolút kapcsolatlanság, az abszolút függetlenség maga az abszolút magány, egyedültség, száműzött kitaszítottság, robinsoni partravettség.

Különösen időszerű kérdés ez manapság, amikor a mezőgazdaságból fölszabaduló munkaerő tömegesen áramlik városra, amikor a fiatalok már gyermekkorukban diákotthonokba kerülnek, de még a városok közt is élénk a népességcsere, mert ki itt, ki ott kap munkát, s elég gyakran nem a szülőhelyén. Mennyire fontos volna, hogy a szülőfalu, a vidék vagy a város gyakorta hívja haza elszármazott gyermekeit, alkalmat teremtsen számukra a hazatérésre, találkozásra, eszmecserére, a hazai légkörben való „megmártózásra“, s ezúton is éreztesse velük, hogy nem feledkezett meg róluk, számon tartja, szereti őket.

Fokozott mértékben érvényes mindez a mi művelődésünkre. A Zsilvölgyébe kerülő székely bányászok, a Bánságba települő szilágysági magyar földművesek, a Kolozsvárra beköltöző kalotaszegiek, mezősegiek, aranyosszékiek, a Brassóba távozó háromszékiek, a Vajdahunyadon meghonosodó csángók, sóvidékiek olyan körülmények közé kerülnek, amelyek döntő módon különböznek addigi lakhelyüktől: más a helység etnikai összetétele, eszerint más a nyelvhasználat, éppen úgy, mint az életformája, szokásrendszere, de ettől függetlenül is általában más az ipari munka és a városi élet a falu világához képest, s ez bizony nem kevés gondot okoz az áttelepülőknek. Ha azonban a szülőföld tartja velük a kapcsolatot, ha időnként (s nemcsak temetésre) haza-hazahívják, ha leveleikkel fölkeresik őket a messzeségben is, könnyebb lesz a gyökérverésük, beilleszkedésük.

Visszatérnék azonban az elszármazott tudósok, mérnökök, írók, művészek, tanárok szülőföldkapcsolatára, minthogy ennek különös fontossága van kultúránk fejlődése, anyanyelvünk ápolása, hagyományaink fejlődése szempontjából. Vannak neves művészemberek, írástudók, orvosok, akiknek messze földön jó híruk van, ha ők megjelennek, kiállítanak, fölolvassnak, előadást tartanak, népes közönség gyűl egybe, s ez nagyon jó, ezt nem szabad számításon kívül hagyni a népművelésben. De ismeretes, hogy egyes tájegységek magyarságának, mint például a moldvai csángóknak, nincs saját értelmiségük, vagy hogy számottevő magyar lakossággal bíró városokban — Lugos, Gyulafehérvár, Medgyes, Kiskapus, Fogaras, Vajdahunyad — csupán elemi iskola működik; ezeken a tájakon fokozottan szomjúhoznak az anyanyelvű színjátszás, éneklés, irodalmi fölolvadás vagy a mi alkotóink festményei, zenei szerzeményei után. Mind az odavalósiaknak, mind a váradi vagy szatmári, vásárhelyi színházaknak, a kolozsvári festőknek, a temesvári tudósoknak, a kalákás fiataloknak éppen úgy, mint a nyugdíjas orvosoknak, meg kell találniuk a módját annak, hogy ezekre a vidékekre kiszálljanak, s elvigyék az anyanyelvi kultúra üzenetét. A legjobb az volna, ha szerves, tartós kapcsolat alakulna ki az egyes színházak és körzetek, városok és előadók, vidékek és írók, újságok szerkesztője és bizonyos megyék között; táncmesterek és művelődési otthonok, dalárdák, táncsoportok közt, személyes, tiszteletteljes kötetlenség, a népszolgálat, a népművelés jegyében.

Nem folytatam, Szemlér Ferenc hamvainak elhelyezése kapcsán, Hargita megye és Udvarhely városának újabb példamutatása folytán elég ennyi kérdést is fölvetni. Hátha akadnak, akik továbbgondolják.

Hargita Ferenc

Kell a törődés

Nyelvművelő cikkeink örvendetes visszhangra találtak olvasóink körében. Egyesek levélben, mások előszóban üdvözölték ezeket az írásokat. Voltak, akik teljes mértékben azonosultak tartalmukkal, voltak, akik egyes részletkérdésekkel vitába szálltak (az ilyen visszhangnak örültünk a legjobban, mert a vita mindig előbbre visz, s a tárgyilagos, érvelő bírálat mindenkor értékesebb az üres dicséretnél, az elvtelen főbólintásnál). És... — nem hallgatom el — volt olyan is, aki berzenkedett a „durva“ hang ellen (az én márciusi jegyzetemről van szó). Megvallom, felkaptam a fejem a „durva“ szóra, és őszintén sajnálnám, ha a nyelvféltő igyekezet hevében túlzásokra ragadtattam volna magam. Csak az vigasztal, hogy egy másik olvasónk — akinek a véleményére és ítéletére sokat adok — épp e kis jegyzet „nem langyos“ hangnemét dicsérte. Hát igen, mindenkinek nem lehet a kedvére tenni! És nem is ez a célunk, mert oda jutnánk, mint az egyszeri ember a szamarával Heltai Gáspár fabulájában. A legfontosabb az, hogy érdeklődést ébresszünk a nyelvhasználat kérdéseiről, s bolygassuk fel egy kicsit a nyelvi közömbösség állóvizét. Ha ez sikerül, már nincs messze a cél: a fogalmi pontosságon túl az érzelmek valamennyi árnyalatának kifejezésére is alkalmas anyanyelv birtoklása — kialakítása, megtartása és örökös fejlesztése. Mert senki sem mondhatja magáról, hogy tudása befejezettnek tekinthető. Anyanyelvünket, míg élünk, tanuljuk, tökéletesítjük. Hogy mit jelent számunkra, mekkora kincs, Kosztolányi Dezsőt hívjuk tanúnak: „Csak anyanyelvemen lehetek igazán én. Ennek mélységes mélyéből buzognak föl az öntudatlan sikolyok, a versek. Itt megfeledek arról, hogy beszélek, írok. Itt a szavakról olyan régi emlékképeim vannak, mint magukról a tárgyakról. Itt a fogalmak s azok jelei végzetesen, elválaszthatatlanul összeolvadtak.“

Kékedy László 1—2. számbeli *Fórum*-cikkére utalva egyik levélírónk megjegyzi, hogy szerzője „túl szerényen fogalmaz, amikor csak *egy rovatot* kér a nyelv védelmére: szerintem megérdemelné valamelyik folyóiratunknak egy egész, állandó mellékletét, amelyben kíméletlenül kellene kifigurázni ezeket a romlásokat és rontásokat, szerzőjük, megjelenési helyük és idejük pontos megjelölésével. Szavatolom, hogy ha olvasótáborához fordul az illető folyóirat, egy percig sem fog szűkölködni anyagban.“ Kedves Olvasónk, köszönjük észrevételét, s ezennel felkérjük az együttműködésre. Küldjön „anyagot“ saját lapunkból — állunk elébe. Ez számunkra kétszeres haszonnal járna: nagyobb belső igényességre ösztökélne, másrészt olvasóink meggyőződhetnének arról, hogy felretéve személyes hiúságunkat, saját hibáinkból igyekszünk okulni — és másokat is okítani. Ha a magunk háza előtt seprünk elsősorban, bárki beláthatja: távol áll tőlünk a személyeskedés, mások hibáinak kipellengérezése, és csak egyetlen cél lebeg a szemünk előtt: gátat vetni a nyelvromlásnak, és tudatosítani olvasóinkban azt, hogy teljes ember rangjára csak az tarthat igényt, aki semmilyen körülmények közt sem adja fel anyanyelvét, hanem épségben hagyományozza utódaira „Szavaink Nagyfejedelemségét“, s nem egy torz, nyakatekert, zavaros keveréknyelvet örökít tovább. Szeretnénk minél több olvasónkban felkelteni az érdeklődést a nyelvhelyesség kérdéseiről, mi több: igényes nyelvhasználatra buzdítani, hogy minél kevesebb legyen a „nyelvkárosult“. Az ember egyik *beszéd*es jellemzője, nyelvi megnyilatkozásának mikéntje sok mindenről árulkodik: „Szólj, ki vagy, elmondom...“ (Kazinczy). Minthogy a közösség egyénéből tevődik össze, mindez érvényes a nyelvet beszélő közösségre is. Nyelvállapota nagymértékben egyedeinek öntudatától, erkölcsi erejétől, műveltségétől — és még sok más egyébtől függ.

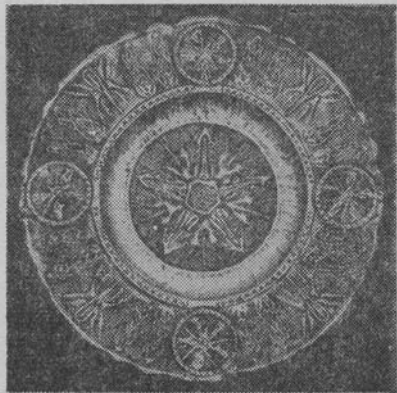
En továbbra is fenntartom véleményemet a napilapok felelősségével kapcsolatban: a legszelebb olvasótáborral számoló újságok sokat tehetnek a nyelvi nevelés ügyében. Közérthető nyelvművelő cikkeikkel és elsősorban jó példával, nagyobb nyelvi igényességgel. Jómagam nem vagyok olyan borúlátó, mint egyik levélírónk, aki szerint „a napisajtó azért *nap*i, mert csak egy napig él, sőt esetleg csak egy fél vagy negyedóraig“. En nem hiszem, hogy ne volna káros hatású — és nem egy napra szólóan! —, ha az olvasó minduntalan beleütközik az effajta kifejezésekbe: *meditáció* (előkészítés), *meditátor* (vizsgáló előkészítő vagy felkészítő személy értelemben), *felkonzerv* (ez a csodabogár talán a konyhakész terméket akarja jelenteni — az eredeti szó ismeretének hiányában nem tudtam kideríteni), *lemond az állásáról* (magyarul: felmond) és így tovább. A nem eléggé biztos nyelvérzékű ember végül azt hiheti, hogy ezek jó magyar szavak — modern köntösben, a megszokottól eltérnek ugyan, de talán így divatosak. A következő lépés

az, hogy a továbbiakban igyekszik ő is ezeket a „modern“ kifejezéseket használni, s lassanként arra ébredünk, hogy feledésbe mennek régi, elavult (?) szavaink... A nyomtatott szó tekintélye („bizonyára így helyes, hiszen a nyomtatásban ez áll“) is kötelezi nemzetiségi sajtónkat arra, hogy felelősen végezze népnevelő munkáját. Az anyanyelvi öntudat ébredtartalása ebben a nevelőmunkában igen előkelő helyet foglal el. A nyelv megtartó erőnk: ne hagyjuk elkorcsosulni!

Végül, de nem utolsósorban, az „örökzöld“ téma, az idegen szavak kérdése. Küzdünk, küzdünk a fölösleges idegen szavak ellen, odáig elmenően, hogy nemegyszer szerkesztés közben szembekerülünk egymással. Egyikünk a magyarítás mellett kardoskodik, a másik a szakma nevében nem egyezik bele, mondván, hogy az illető szó szakkifejezés, tehát tabu. Lefordítva mást jelent, vagyis lefordítása zavarja a megértést — nem a laikus, hanem a szakember számára. Jó, jó, a *Korunk* nem szakfolyóirat, alkalomadtán viszont ennek a feladatait is kénytelen magára vállalni. Ezért aztán a nagyközönség és a szakember igényeinek egyaránt eleget kell tennie. De hogyan? A szakmán kívüliek joggal elvárják a szakkifejezések körülírását, közérthetővé tételét. Erre a legtöbb szerző nem vállalkozik, mondván, hogy a *Korunk* nem tudománynépszerűsítő lap, hanem sajátos körülményeink folytán valamennyi szakma közlési fóruma, tehát ő innen a *szakmájához* szól, s nem hajlandó — vagy nem tudja? — stílusát a nagyközönség igényeihez igazítani. Tagadhatatlan, hogy közérthető, de ugyanakkor a tudományosság szempontjából is színvonalas cikk írására csak tudományszakjuk java művelői képesek. Az igazi nagy tudósok többnyire jó tudománynépszerűsítők is. Gondoljunk csak például Szent-Györgyi Albertre, Selye Jánosra, Öveges Józsefekre vagy az orvos-író Benedek Istvánra. Az ő írásaikban — a nagyközönséghez szólván — nem hemzsegnek az idegen szavak, a legbonyolultabb dolgokról is egyszerűen, világosan szerkesztett mondatokban szólnak, nem kenyerük a mostanában oly gyakran tapasztalható kódósítás. Sajnos, ettől az „idilli“ állapottól messze állunk. Többnyire meg kell alkudnunk: mivel a szerző — amint már mondtam — ragaszkodik a „szaknyelvéhez“, nem marad más hátra, mint hogy megpróbálunk könnyíteni a szövegen, érthetőbbé tenni — több-kevesebb sikerrel, mert bizony szerző és szerkesztő efféle alkudozásból (a kecske is jóllakjon, a káposzta is megmaradjon) nem mindig kerekedik ki a legeszményibb megoldás. Szakmai okok miatt csinján kell bánni hát a magyarítással, ugyanakkor a nagyközönség igényét sem hagyhatjuk figyelmen kívül, ez érthető, hisz nem elit-lapot szerkesztünk. Nem kockáztathatjuk olvasóink bizalmát, eleget kell tennünk elvárásaiknak. Az elmondottak, gondolom, elég meggyőzően bizonyítják, hogy nem olyan egyszerű igazságot tenni: sok ága-boga van ennek a kérdésnek. Mindenesetre annak az olvasói igénynek, hogy „magyarul és lehetőleg magyar szóval kell visszaadnunk a fogalmakat“, igyekszünk tehetségünk és a lehetőség határán belül eleget tenni.

Iszab' Ilona

Dénes Sándor fémdomborítása